

עוינות ציבורית גוברת כלפי הממסד הדתי באיראן

רז צימט | 18 במאי, 2023 | גיליון 1727

בחודש אפריל ובראשית חודש מאי התרחשו באיראן חמישה אירועי תקיפה נגד אנשי דת בנסיבות שונות. אירועים אלה מצטרפים לתקיפות נוספות של אנשי דת בשנה האחרונה. בנוסף נפוצה בחודשים האחרונים תופעה שבמסגרתה צעירים ניגשים לאנשי דת הפוסעים ברחוב ומשליכים את כיסוי הראש מראשיהם. אף כי לא ניתן להצביע על קשר ישיר בין כלל האירועים, ניתן להעריך כי לפחות חלקם מבטאים עוינות גוברת בקרב הציבור כלפי אנשי הדת. לשחיקת מעמדם של אנשי הדת תורמת התעקשותם להמשיך באכיפת קוד הלבוש האסלאמי, שהתחדשה לאחרונה על רקע נוכחותן הגוברת של נשים ללא רעלה ברחובות. גילויי האלימות המתרבים נגד אנשי דת מספקים עדות נוספת לפער המתרחב בין הציבור, ובמיוחד הדור הצעיר, למשטר ולאנשי הדת. התסיסה נגד המשטר הדתי עשויה להזין גלים נוספים של מחאה אזרחית, אף כי לעת עתה עלה בידו של המשטר לדכא את גל המחאות החריף ביותר מאז המהפכה.

בסוף חודש אפריל 2023 התרחשו ברחבי איראן שלושה אירועים נפרדים שבהם הותקפו אנשי דת. ב-26 באפריל נהרג איש הדת הבכיר איתאללה עבאס-עלי סולימאני, לאחר שנורה למוות בסניף בנק בעיר באבולסר שבמחוז מאזנדראן בצפון איראן. סולימאני, בן 77, היה חבר ב"מועצת המומחים". במועצה זו חברים 88 אנשי דת והיא אחראית לפי חוקת איראן לפקח על פעילות המנהיג העליון ולמנות לו יורש. רוב חברי המועצה נמנים על הזרם השמרני המזוהה עם המנהיג הנוכחי, עלי ח'אמנהאי. בעבר שימש סולימאני כנציג המנהיג במחוז סיסטאן-בלוצ'יסטאן, הסמוך לגבולה של איראן עם פקיסטאן ואפגניסטאן ומאכלס בבני המיעוט הבלוצ'י, שרובם סונים. היורה, ששימש כמאבטח בבנק, טען בחקירתו כי פעל ממניעים אישיים לאחר שסבר בטעות שאיש הדת היה אחיו של סגן מנהל סניף הבנק, שעומו היה מסוכסך. זמן קצר לאחר התקרית הבהירו השלטונות כי אין מדובר באירוע טרור.

למחרת היום, ב-27 באפריל, נדרס בטהראן איש דת בן 35, לאחר שחנה את רכבו. איש הדת נפצע קשה והנהג הדורס, שנמלט מהזירה לאחר שגרר את איש הדת על מכסה המנוע של מכוניתו, נעצר לאחר זמן קצר. ב-29 באפריל נפצע איש דת נוסף, לאחר שהותקף בעיר קום, המרכז הדתי השיעי הגדול ביותר באיראן. איש הדת הצעיר, שמוצאו מהעיר משהד והתגורר בקום במסגרת לימודיו הדתיים, הותקף בסכין לאחר שהיה מעורב בתאונה בין מכונית לשני הולכי רגל. התוקף נפצע אף הוא. בראשית מאי הותקפו שני אנשי דת נוספים בשתי תקריות שונות. נסיבות האירועים הללו טרם התפרסמו.

חמש תקיפות אלה מצטרפות לאירועים נוספים, שבהם הותקפו אנשי דת בשנה האחרונה. ב-3 ביוני הותקף דרשן תפילות יום השישי בעיר אצפהאן, איתאללה יוסף טבאטבאאי-נז'אד, בתום תפילת יום השישי. איש הדת הבכיר לא נפגע בזכות התערבות שומרי ראשו. ב-28 ביולי נדקר איש דת במהלך דרשה שנשא בעיר כרג'. ב-18 בדצמבר נדקרו ארבעה אנשי דת בעיר קום וב-13 בפברואר נדקר איש דת בידי רוכב אופנוע במזרח טהראן.

לא ניתן להצביע על קשר ישיר בין כלל האירועים ואף לא ניתן לקבוע בבירור שכלל התקיפות הופנו במכוון נגד אנשי דת. עם זאת, ניתן להעריך כי לפחות חלקם מבטאים עוינות גוברת בקרב הציבור האיראני כלפי אנשי דת. אף כי עוינות זו אינה תופעה חדשה, היא החריפה על רקע המחאות, שפרצו בסוף ספטמבר 2022 באיראן בעקבות מותה של הצעירה מהסא אמיני לאחר מעצרה בידי "משטרת הצניעות". חיזוק להערכה זו מספקת תופעה, שנפוצה בחודשים האחרונים, שבמסגרתה צעירים איראנים ניגשים לאנשי דת הפוסעים ברחוב ומשליכים את כיסוי הראש (טורבן) מראשיהם כביטוי לעוינות שהם חשים כלפי המשטר האסלאמי והממסד הדתי. בחלק מהמקרים מלווה זריקת הטורבן בהטחת עלבונות וגידופים כלפי איש הדת המותקף. תופעה זו והפצת תיעוד המצולם ברשתות החברתיות הפכה מגמה הולכת ומתרחבת תוך שימוש בתיוג "זריקת הטורבן" והיא אף מוצגת כסוג של בידור בקרב צעירים איראנים.

השחיקה הגוברת במעמד אנשי הדת האיראנים מתרחשת במקביל לתהליך החילון. הפוליטיזציה המופרזת של הדת באיראן וכישלונה של המשטר בפתרון מצוקותיהם הכלכליות-חברתיות הקשות של האזרחים צמצמו את תמיכתן של שכבות נרחבות במשטר והחלישו את כוח המשיכה של הדת בעיני ההמונים. עד המהפכה האסלאמית היו אנשי הדת מזוהים עם מאבקם של האזרחים למען צדק חברתי ונגד דיכוי מצד השלטונות, וזיהוי זה תרם רבות לאהדה כלפיהם בקרב האזרחים. כיום הם מזוהים עם המשטר האסלאמי, ובמקום לבקר את השלטונות ולפקח על פעילותם, הם הפכו למוציאים לפועל של מדיניות המשטר. גם מעמדם הכלכלי הטוב יחסית של אנשי הדת מרחיק אותם מהאזרחים הפשוטים. אחד הביטויים הנפוצים לשחיקה במעמד הדת ובמעמדם של אנשי הדת הוא הירידה בהשתתפות אזרחים בתפילות יום השישי במסגדים. הדרת רגלי הציבור מהמסגדים מבטאת היטב את הניכור שחשים אזרחים רבים כלפי אנשי הדת.

לשחיקת מעמדם של אנשי הדת תורמת גם התעקשותם של אנשי הדת השמרנים להמשיך באכיפת קוד הלבוש האסלאמי. על רקע דעיכת המחאות העממיות, התחדשה לאחרונה אכיפת חובת הרעלה במרחב הציבורי, אם כי בדרכים שונות מאשר בעבר. פעילותה של "משטרת הצניעות", שהופסקה בעקבות פרוץ המחאות בחודש ספטמבר, לא התחדשה. עם זאת, השלטונות החלו לאכוף את חובת הרעלה באמצעות התקנת מצלמות במקומות ציבוריים כדי לזהות נשים שאינן מקפידות בלבוש הרעלה, וסגירת בתי עסק המאפשרים כניסת נשים

ללא רעלה. מאמצי האכיפה התחדשו לנוכח נוכחותן הגוברת של נשים ללא רעלה ברחובות מאז פרוץ המחאות.

בתוך כך נמשכת תעלומת ההרעלות המסתוריות במאות מוסדות חינוך במדינה. עם חידוש הלימודים לאחר חופשת ראש השנה האיראני (נורוז) בתחילת חודש אפריל, התחדשו מקרי ההרעלה, שפקדו מאז חודש נובמבר מאות מוסדות לימוד, בעיקר כאלה המיועדים לבנות. אלפי תלמידות ותלמידים דיווחו בחודשים האחרונים על כאבי ראש, קוצר נשימה, בחילות והקאות. המניע למעשי ההרעלה אינו ידוע, אך הם ממשיכים לעורר דאגה בקרב הציבור. בהודעה, שפרסם משרד המודיעין האיראני ב-28 באפריל, הוטלה האחריות לאירועי ההרעלה על סטודנטים שהשתמשו בחומרים שונים, כגון: גז פלפל, גז מדמיע ופצצות סירחון, כדי לזרוע פחד ולשבש את הלימודים. כמו כן, המשרד האשים את התקשורת הזרה בניסיון לזרוע תבהלה בציבור.

על רקע התקיפות האחרונות של אנשי דת, הזהיר איתאללה קורבאן-עלי דורי נג'פאבאדי, נציג המנהיג במחוז מְרָפְזי שבמערב איראן, מפני התופעה וקרא לשירותי המודיעין והביטחון למנוע את הישנותם של מקרים כאלה. איש הדת הבכיר, איתאללה עלאוי ברוג'רי, הביע אף הוא דאגה מהתקיפות האחרונות נגד אנשי דת והזהיר מפני הפער המתרחב בין אנשי הדת לאזרחים. הוא ציין, כי האזרחים איבדו את אמונם באנשי הדת וכי יש אנשי דת החוששים לצאת מבתייהם או ללבוש את לבושם המסורתי משום שאינם בטוחים וחוששים שמא יעונה להם רע. שר המודיעין לשעבר וחבר "מועצת המומחים", עלי פלאחיאן, אף קרא לדרשני תפילות יום השישי במסגדים ללמוד הגנה עצמית כדי לשמור על בטיחותם.

מספר מבקרים של המשטר טענו לקשר ישיר בין האירועים האחרונים לעוינות הגוברת מצד האזרחים כלפי אנשי הדת. איש הדת מתנגד המשטר מוחמד-ג'ואד אכברין, הגולה בצרפת, כתב בחשבון הטוויטר שלו, כי החברה האיראנית שונאת את אנשי הדת עד כדי כך, שאם תראה אקדח, היא תירה לעבר איש הדת הקרוב ביותר בסביבה. העיתונאי והאינטלקטואל מבקר המשטר אחמד זידאבאדי כתב בחשבון הטוויטר שלו, כי גם אם המניע לתקיפת סולימאני היה אישי, הרי שניתן להניח שהתוקף ראה באנשי הדת את הסיבה לבעיותיו האישיות ולכן היפנה את זעמו כלפי איש הדת הבכיר. זידאבאדי טען, כי העובדה, שאזרחים רבים רואים באנשי דת – ללא קשר לעמדתם הפוליטית או האידאולוגית – את הגורם לבעיותיהם, צריכה לשמש תמרור אזהרה עבור אנשי דת, גם כאלה שהרחיקו עצמם מהפוליטיקה או נמנים על מבקרי המצב הנוכחי במדינה.

בסיכומו של דבר, גילויי האלימות המתרבים נגד אנשי דת איראנים מספקים עדות נוספת לפער ההולך וגובר בין הציבור האיראני, ובמיוחד הדור הצעיר, לבין מוסדות השלטון והממסד הדתי. התעלמותם הנמשכת של שלטונות איראן מתהליכי העומק הדמוגרפיים, החברתיים והתרבותיים המתחוללים באיראן ממשיכה להציב אתגר משמעותי בפני המשטר, גם אם נראה שלעת עתה עלה בידו לדכא את גל המחאות החריף, שפקד את המדינה מאז ספטמבר 2022.

מגמה זו עשויה להזין גלים נוספים של מחאה אזרחית, במיוחד לנוכח המשבר הכלכלי המתמשך במדינה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט